

Ander werk van Marente de Moor

Petersburgse vertellingen (1999)

De overtreder (roman, 2007)

De Nederlandse maagd (roman, 2010)

Marente de Moor

ROUNDHAY, TUINSCÈNE

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2013

De personages en gebeurtenissen in dit boek zijn
verzonnen. Elke gelijkenis met bestaande
gebeurtenissen en/of personen is toevallig.

De auteur ontving voor het schrijven van deze roman
een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

Copyright © 2013 Marente de Moor
Voor overname kunt u zich wenden tot
Em. Querido's Uitgeverij BV,
Singel 262, 1016 AC Amsterdam.

Omslag Brigitte Slangen en Lara de Moor
Omslagfoto's Étienne-Jules Marey
Beeldbewerking en collage Eddo Hartmann
Boekverzorging Hannie Pijnappels
Foto auteur Eddo Hartmann

ISBN 978 90 214 4996 8 / NUR 301
www.querido.nl

I

Op 16 september 1890 nam een man de trein van Dijon naar Parijs, daarna is er nooit meer iets van hem vernomen. Hij was niet van plan om te verdwijnen. Bovendien is een mens voor zijn verdwijning, net als voor zijn ontstaan, van anderen afhankelijk. Hij kan niet even bij zichzelf besluiten dat hij er niet meer is, eerst moet iemand hem missen. Hoe dan ook, toen Valéry Barre in de trein stapte was zijn doel nog een aankomst in Parijs. Onderweg kwam er iets langs dat hem uitwiste, waardoor de mensen die naar hem uitkeken dat nog lang en vergeefs bleven doen.

De 'Keizerlijke slagader', de ijzeren weg die Louis-Napoléon in zijn rijk had gekerfd, voerde door heel het mooie lijf van Frankrijk, maar de trein ging te snel. De passagiers staarden door het uitzicht heen naar hun herinneringen aan

een land waar de tijdvereffening nog niet was doorgedrongen, waar ze op de zon vertrouwden, op eb, vloed, het vallen van bladeren en het vollopen van uiers in plaats van op de spoorwegtijd. Tunnels in, tunnels uit stormde de trein, door huizen, bomen, rivieren, bergen, de mensen verstomd achterlatend, terwijl over de telegraaflijnen langs de rails duizenden woorden werden gewisseld. Valéry Barre zag zijn vaderland aan met het halve oog van een passant. Na Parijs zou hij doorreizen naar Engeland om afscheid te nemen van vrienden en collega's en vanuit daar, een paar weken later, de oversteek maken naar Amerika. Dat was het plan. Hij wilde, kón er niet aan denken. Zijn gedachten joegen door zijn hoofd als vleermuizen die een huis binnen vliegen: rechtsom, linksom cirkelend zonder iets te raken, met een snelheid die wel te horen, maar nauwelijks te zien is, tot ze met een onnavolgbaar rekensommetje het raam terugvinden. Een week geleden was hij wakker geworden met een gevaarlijk idee. Het kwam ongelegen en wilde niet meer weg. Alsof hij niet mocht vertrekken, maar in Europa moest blijven nadenken. Elke ochtend gunde het hem een paar lege seconden, een wazige blik op de dag in het raam, maar dan zat het daar weer met een flinke voet aan de grond. Vier jaar lang had hij voortgeploeterd met de hete adem van anderen in de nek, de tickets voor zijn triomfantelijke terugkeer lagen al klaar, en nu dit. Het provoceerde hem als een hoer, verdrong zijn werk dat juist gepatenteerd kon worden: laat die oude, afgewerkte boel toch liggen, blijf bij mij, ik ben spannender. Misschien was het hem ingefluisterd. Genoeg concurrenten zouden hem van het werk willen houden met

een paar muitende, op het eerste oog geniale gedachten. Alle uitvinders gingen gebukt onder paniek, zeker zij die al een beetje op leeftijd waren en meer bedachten dan ze mee konden maken. Maar wat hij nu voelde was geen haast. Het was weerzin. Dit idee was niet van hem, of afgekeken van een van zijn collega's. Dit was misschien wel helemaal niet van deze wereld. In de verte leek het een beetje op het werk waarvoor hij drie jaar geluk en liefde had opgeofferd: de uitvinding van de film.

Hij was niet de enige die zich daarmee bezighield. In Europa en Amerika stonden op dat moment twintig man op het punt beweging te begrijpen en te bewaren. Wie zou de eer toekomen? Je kon zeggen dat het allemaal in de tweede eeuw was begonnen, toen de oude Chinezen met hun toverfluiten vogels en draken over de wand bliezen. Het was maar hoe je beweging wilde zien. Sommigen probeerden haar in één foto te vangen, anderen plakten de beelden achter elkaar, lieten ze ronddraaien of renden zelf in rondjes. De toeschouwers werden in treintjes gezet, kregen brillen en dozen op hun hoofd, de uitvinders werden blind of gek en de namen van hun apparaten steeds langer, maar het was nog niemand gelukt om de voortvluchtige werkelijkheid naar zich toe te hengelen. Behalve Barre. Dat hij de eerste was, wist niemand. Eigenlijk was hij er zelf ook nog niet zo zeker van.

Vergeleken bij de storm die in hem woedde, verplaatste de trein zich niet eens zo snel. Buiten waren koeien bezig de velden af te grazen die niet gehooïd waren, koe na koe, veld

na veld. Steeds hetzelfde beeld. Soms kwam er een opper voorbij, of een schuur, waarvan hij zeker wist dat hij die zo-even al had gezien. Binnen veranderde er ook niet veel. Links tegenover hem had je nog steeds de vetzak, klem in zijn fluwelen pak, zijn voet schrap gezet tegen de coupé-deur, hoofd precies passend in de hoofdsteen, zo, alsof hij de snelheid waarmee hij werd vervoerd probeerde te trotseren, zat hij erbij. In zijn hand hield hij nog steeds het zakhorloge, dat hij om de drie minuten openklapte met een zucht. De passagier naast hem deed hetzelfde, maar minder vaak en met een horloge dat op z'n minst verguld was. Hij hield het niet aan de ketting, maar in zijn ene hand die op de andere steunde, zodat de anderen konden zien dat op de buitenplaat een hippisch tafereel was gegraveerd. De twee mannen boden tegen elkaar op in tijd, terwijl de derde bezig was spoorloos te verdwijnen.

Hij keek naar buiten en zag een dorp voorbijkomen dat hij, alweer, ergens van kende. Als hij al deze dingen herkende, dan moesten zij hem ook kennen, logisch. Het kon geen toeval zijn. Sowieso moest het maar eens uit zijn met zijn goedgelovigheid. Vroeger zouden ze hem niet zijn opgevallen, de heertjes die van hem wegkeken, die zich in een vitrine verdiepten zodra hij zich naar hen omdraaide. Nu was zijn angst hem bijna fataal geworden. In een steeds nauwer wordende achterbuurt van Leeds had hij het op een rennen gezet, kriskras steun zoekend bij de ruwe muren, tot hij zich bij de rivier in het gras had laten vallen zonder echt op adem te komen, want ook de lucht stormde op hem af, drukte op zijn borstkas met de ene wolkeloze laag na de

andere tot het hem zwart voor ogen werd. Alles zat hem op de hielen, wist hij. Maar in werkelijkheid was hij helemaal niet zo belangrijk voor zijn medepassagiers. Alsof hij al onzichtbaar was, hadden ze hem nauwelijks gegroet toen hij binnenkwam. Zijn tas, die hadden ze wel gezien, omdat hij twijfelde of hij hem in het bagagenet zou leggen. Het ging hier niet om zomaar bagage, dat zag je aan zijn gebaren, die waarmee een moeder voelt of alles wel dicht- en vastzit aan haar kind. De man kon ze gestolen worden, zijn één meter vierennegentig in fijne Harristweed, zijn ongeschoren nek uit dat vuile boordje, die gekwelde vinger in de te strakke trouwring – alles. Misschien was het anders geweest als hij zich aan hen had voorgesteld. Hadden ze zijn naam herkend van de grote schilderijen: *Valéry Barre, panorama's*. Nu leek hij gewoon op de zoveelste passagier met snelheidsangst, zo'n nagelbijter die duizelig wordt van de rails en begint te snikken als hij het conducteursfluitje hoort. Omdat tachofobie nogal besmettelijk schijnt te zijn, negeerden ze hem en stortten ze zich op het in- en uitklappen van de tijd.

En Barre maar dingen herkennen. Een leistenen kerktoren, een beuk, een raar bruggetje. Het konden valse herinneringen zijn, die overkwamen hem de laatste tijd wel vaker. Ze maakten hem draaiërig, op het onpasselijke af. Uit de *Revue Philosophique* had hij de term 'délà vu' leren kennen, en de hypothese dat het herinneringen betrof aan een vorig leven, maar vermoedelijk was er gewoon oververmoeidheid in het spel, ging het om neurologische processen die de tijd binnenstebuiten keerden en de gebeurtenissen

dan weer achteruit-, dan weer vooruitdraaiden, als een koetsier zijn vastgelopen kar. Als hij de gebeurtenissen al eens had beleefd, dan in dit leven, en slechts een paar kenmerken ervan, de geur, of het geluid, waardoor de overige zintuigen pootje bijhaalden en hem een valse, bij elkaar geraapte herinnering presenteerden. Hij moest wat eten. Claire, de stokoude, winderige keukenmeid van zijn broer, had pasteitjes meegegeven. Hij was er op een kinderachtige manier vies van. Zijn scherpe voorstellingsvermogen was hem tot last. Hij kon precies, scène voor scène, voor zijn geestesoog afspelen hoe het halfblinde vrouwtje haar weg door het huis had gevonden en daarna met die handen, die alles aftastten – kippenstal, latrine – de boter door het meel had gekneed. En uitvergroot, als door een Stanhope-lens, kon hij het speeksel zien, waarmee de woorden haar verfrommelde mondje verlieten: ‘met spek en nieren, voor onderweg’. Claire was een lief oud vrouwtje, maar wel een smerig lief oud vrouwtje. Op het station had hij de broodjes aan een zwerfkind gegeven. Zoals veel denkers, was hij geen grote eter. Het ene idee na het andere verwerkend ging hij eraan voorbij dat hij een geval was waar zo nu en dan een schep brandstof in moest worden gegooid. Het was een ziekte van zijn tijd. Een maand eerder had een man in Grenoble zich dood gedacht. Zijn vrouw sloeg alarm toen hij zijn studeerkamer al een week niet meer had verlaten. Ze moesten de deur intrappen en troffen hem boven zijn werk aan, op sterven na dood, zijn nagels in de paperassen geklonken, grijs haar groeiend uit zijn oren en mos in de frons op zijn voorhoofd. Er was natuurlijk niets meer aan te doen; zodra ze

hem van zijn werk verwijderden, stierf hij als een struik die uit de aarde was getrokken. Het toeval wilde dat hij bezig was met een middel dat de mens in één handomdraai van voedsel kon voorzien:

Geef nog een rondje zonder wroeging! Saturatus, te koop in sachets en tabletten! Voor vijftien franc per maand hoeft uw gezin thuis geen honger meer te lijden, kunt u rustig een nachtje doorhalen.

De treinreizigers spraken nu al een halfuur niet met elkaar. Barre hoopte dat het er niet meer van zou komen. Toen het dorp weer uit zicht was, borg de cavalierist zijn horloge weg om een dutje te doen, waarbij hij zijn benen strekte op het onbeschofte af, zijn hoofd een kant op liet zakken, zijn lippen liet verslappen, maar zijn oogleden sloot hij niet helemaal. Tussen het zwart van zijn wimpers zwommen twee wassende manen: *lagophthalmos*. Hazenogen.

Hazen slapen echter gewoon met hun ogen dicht. Dat had Barre gezien toen hij nog een jongen was. Zijn vader had een levende haas mee naar huis genomen met als doel hem met een konijn te kruisen. Hij had ergens gelezen dat je daarvoor eerst het levensritme van het konijn, dat een nachtdier is, moest afstemmen op dat van de haas, die 's nachts juist slaapt. En omdat ze maar één haas hadden tegenover een tiental konijnen, besloot zijn vader de rollen om te draaien. De haas verbleef een week in een kooi in de kelder, die overdag eenvoudig verduisterd kon worden en 's nachts

met een lamp verlicht. Aan de jongen de taak om te controleren of hij sliep of niet. Daarvoor trok hij zijn schoenen uit, hield hij zijn adem in terwijl hij door een kier van de deur schoof, tastte hij omlaag langs de bladderende kalk van de muren en ging hij op zijn hurken in het donker zitten. Na een tijdje tekende zich de kooi af met daarin de wollige gevangene, meestal scharrelend omdat hij de jongen al opgemerkt had, maar niet die ene keer, toen sliep hij met de ogen dicht, de pelskraag rustend op zijn voorpoten. Op de dag voor het experiment had Louis Daguerre, vriend van zijn vader, geprobeerd de haas te fotograferen. Maar die wilde natuurlijk niet stilzitten. Toen de jongen en zijn broer hem naar de plaats brachten waar Daguerre zijn camera had opgesteld, golfde het in de kooi alsof ze een aquarium droegen met een walvis erin. De haas sprong wanhopig, met een krankzinnig geweld, in alle richtingen tegen de tralies op, vastberaden, zo leek het, zich de dood in te storten. Opeens bleef hij zitten, ademend met zijn hele lijf, terwijl één oog, zo wijd open als zijn halve kop breed was, in de lens staarde. De lens staarde terug. Zeker een minuut duurde dat staren, en nog was het voor Daguerre niet genoeg. De jongens zagen weer een van zijn driftbuien aankomen. Met trillende wangen dekte de ouwe de lens af, en daar ging hij, heftig gebarend de tuin in. Van het kruisen kwam ook al niets terecht. Drie konijnen, vrouwtjes, slachtten de haas af in het holst van de nacht. Ze vonden hem 's ochtends aangevreten bij de oren, bloed sijpelend door zijn witte dons-buik. De vellen hingen erbij. Dat bracht hun vader op het idee om hem naar de taxidermist te brengen. Bij zijn vol-

gende bezoek gaf hij Daguerre het opgezette dier cadeau, die dat opvatte als kritiek. Zijn concurrenten werkten al met lenzen die niet verlangden dat je er voor dood bij zat, die foto's lukten gewoon, in een fractie van de tijd waar zijn slachtoffers nog aan moesten geloven.

Nu hij ouder was dan zijn vader toen, beseftte hij hoe anders zijn leven eruit was komen te zien. Zijn privéleven, vooral. Zijn professionele interesses verschilden niet veel van die van zijn vader, hij had diens hartstocht voor het afbeelden geërfd en er meer naam mee gemaakt dan hij. Maar zijn gezin woonde los van hem, aan de andere kant van de oceaan. Er was geen tafel om elke dag triomfantelijk voor te zitten, geen kleuter die hem kwam afleiden, geen vrouw die naar hem luisterde met een sceptisch fronsje boven haar breiwerk, zoals zijn moeder dat deed. Het was niet anders, ze hadden geen keuze. Het was de schuld van zijn werk. Nee, niet waar: het was de schuld van de tijd, die voorbijvloog. Alles werd afgeraffeld. Hoe vermoeiend en armoedig was het leven geworden, terwijl het tot zijn dertigste, nog geen twee decennia terug, vriendelijk, rustig en kloppend was geweest. Hij geloofde niet dat het bij zijn leeftijd hoorde, dat zijn ouders destijds hetzelfde hadden gevoeld. 1850 verschilde niet zo sterk van 1830 als 1890 van 1870. In het huis van zijn grootouders bleef alles, tot en met het zoutvaatje op de kanten onderzetter in de glazenkast, een halve eeuw op zijn plek staan. Zijn ouders woonden een leven lang in hetzelfde huis. Maar zijn gezin verhuisde van Frankrijk naar Engeland naar Amerika. O, en dit: hij had al maanden niet meer gelachen.

Klak, daar ging het horloge van de dikke weer open, en op dat signaal draaiden ook de ogen van de cavalerist terug op hun plek. Zoals verwacht tastte hij meteen naar zijn eigen horloge, waarop hij kon zien dat er nog geen tien minuten waren verstreken. Het mechaniek van zijn medereizigers begon Barre te vervelen. Liever keek hij naar buiten, waar een lange rij bomen vlak naast de spoorweg zijn uitzicht opknipte in losse beelden, zodat hij in vlagen zag waarvoor de trein vaart minderde. Een veld – boom. Een half huis – boom. Het volgende huis – boom, waarschijnlijk een moes-tuin, boom, het begin van een straat, boom, het einde van een veld, boom, de voorkant van een paard, boom, ten slotte, toen ze stapvoets reden: een vrouw. Ze hield een grote bos veldbloemen in haar armen en staaarde voor zich uit, maar kon hem niet zien, omdat hij tussen velen achter de donkere ramen zat, terwijl zij alleen stond in de felle middag-zon. Ze had geen haast, kon daar blijven plukken terwijl de mensen voorbijraasden van en naar een leven waarvan algemeen werd aangenomen dat het er werkelijk toe deed, waar het toeval was afgeschafte en alles met elkaar in verbinding stond. Daar heeft zij geen benul van, dacht Barre weemoedig, terwijl ik hier gebukt ga onder het gewicht van mijn loodzware ideeën in het bagagenet, een metertje of ander-half boven het hoofd waarin ze zijn ontstaan, nogal een hachelijke situatie. Toen de trein een tunnel in reed, zat hij oog in oog met dat hoofd. Van de buitenkant bezien een sleetse bedoening. Piekeren doet een hoofd geen goed. Het had zijn goede kanten, zoals de vooruitstrevende kaak en de golvende hardos, en stond boven op die flinke lichaams-

lengte, maar ook grote mannen kennen hun retour. Ook voor hen komt het moment dat ze thuiskomen in het donker. Hij moest zich eens gaan bekommeren om zijn *visage*, zijn pluizige bakkebaarden in model ('regimentals') kammen. Ze waren spierwit geworden. Wenkbrauwen dito. Daartussen stond een stel droeve ogen, die droef bleven als hij glimlachte. Door de plooi in zijn wallen leek hij er een viertal oogleden op na te houden: de zwarte ruit toonde hem een afgetobd zelfportret zoals hij het zelf nooit zou schilderen. Niet dat hij ijdel was, maar de donkere achtergrond trok alle schaduw naar zich toe, maakte rimpels zwarter en onthulde wat in normaal licht pas over tien jaar zichtbaar zou zijn. Hij was al blij dat het niet liet zien wat zich vanbinnen afspeelde. Het was slechts een kwestie van tijd voordat zo'n apparaat zou worden uitgevonden:

De gedachten van uw geliefde in klare taal op papier! Zo eenvoudig is het voortaan om van gedachten te wisselen! Vergeet het Esperanto, vreemde talen zijn geen obstakel meer! Een investering die zich snel uitbetaalt, wanneer uw zakenpartners hun intenties niet langer voor u verborgen kunnen houden!

Er was vast al iemand mee bezig. De Verduisteraar, ongetwijfeld. Die zou het de 'Phrénograph' noemen, omdat in zijn wereld alles op -graph eindigde, en zo'n apparaat zijn jatwerk zoveel gemakkelijker zou maken. Kijk, nu verbleekte het spiegelbeeld. De zon brak door, de trein reed de tunnel uit, een station in. De tegels op het lange perron waren net

gedweild. De muren waren oogverblindend wit gepleisterd. In de schaduw onder de luifel zat een oudere heer met een rieten hoedje. Naast hem op de bank stond alleen een kleine doos zonder deksel. Verderop leunden vier jongens tegen de deuren. Aan hun lege blikken te oordelen stonden ze op niemand te wachten. Dan draalde er nog een snoepverkoopster rond, lachend naar de zon met dichte ogen. Haar pad werd doorkruist door twee stuks treinpersoneel, de benen strekkend in hun slappe broeken. Een duif streek neer op wat een kind had gemorst. Dat kind kreeg een standje van zijn moeder, die haar parasol aan de wind verloor. De heer met het hoedje sprong op om het tollende geval te vangen, wisselde enkele glimlachende zinnen uit en maakte zich op een drafsje uit de voeten. De doos bleef achter op het bankje. Wat was de bedoeling van dit station, waar niemand iets te schaften had? Al deze mensen leken zich nergens druk om te maken. Barre besloot hier uit te stappen.

Nog één keer moest hij zich haasten, maar dan was het over. Voortaan zou zijn leven stukken eenvoudiger zijn. Eenmaal buiten, in dat stadje vol nuttelozen, waar alles van toevalligheid als los zand uit elkaar zou vallen, zou niemand iets in de gaten krijgen, omdat er geen plannen werden gesmeed en nergens hard over werd nagedacht. Er zou een last van zijn schouders vallen. Hij kwam met een ruk overeind, pakte zijn tas uit het net, groette zijn medereizigers en verliet de trein op het moment dat het fluitsignaal klonk. Hij liep recht op de doos af. En ja hoor, die was leeg.